

ADATOK XVII. SZÁZADI HELYSÉGNEVEINK HATÁROZÓRAG-HASZNÁLATÁHOZ

HAJDÚ MIHÁLY

1. A Magyar Nyelv Történeti Nyelvtana első kötetében Korompay (1991) írt kiváló összefoglalást többek között határozóragjainak alakulásmódjáról, áttekintette az eddigi szakirodalmat, és néhány mondatban utalt jelenlegi használatukra is. Mindez fölment az alól, hogy részletesen beszámoljak azokról a kutatásokról, amelyek határozóragjaink történetével foglalkoznak. A nagyon várt és előre láthatóan hamarost kézbe vehető második kötet egészen az ómagyar kor végéig bemutatja majd nyelvünk történeti változásait, köztük határozóragjaink további életét. Alábbi összeállítással az ezután készülő középmagyar kori nyelvtörténet földolgozásához szeretnék néhány adatot szolgáltatni, de azt hiszem, nyelvjárástörténeti kutatásunk is építhet majd ezekre a tényekre és a belőlük levont megállapításokra. Választott forrásom ugyanis jól lokalizálható a magyar nyelvterület észak-keleti szélére, főként a hajdani Sáros vármegyére. Szerzője, Rákóczi László gróf (1633–1644), II. Rákóczi György erdélyi fejedelem és Rákóczi Zsigmond kormányzó (az Erdélyhez csatolt hét vármegyét igazgatta) unokatestvére ugyan a Habsburg császár udvarában nevelkedett, de egy itáliai utazása és Zrínyi Miklóssal kötött barátsága után hazatért Sáros vármegyébe, és itt várai, kastélyai rendbeszedésén fáradozott. Birtokainak nagy része az úgynevezett „rebellis tizenhárom vármegye” területén feküdt, s itt tevékeny közéletet élt. Népszerűségét mutatja, hogy katolikus volta ellenére Sáros vármegyében, a protestáns köznemesség egyik legerősebb közigazgatási egységében főispánná választották. Fő lakhelye Sáros és Zboró volt, de kastélyt tartott fenn a Pozsony melletti Kistapolcsányban is, ahol az országgyűlések idején tartózkodott. Élete nagy részét utazásokkal töltötte, többször járt Bécsben és Erdélyben, egyszer Lengyelországban, leginkább azonban egyik falujából a másikba ment, közben meg-megállt hivatali ügyintézés, vadászat vagy egyszerű látogatás céljából mások kastélyaiban is, de egy-két napnál hosszabb ideig sehol sem időzött (még otthon is ritkán). 1653 szeptember 22-től 1658. október 14-ig vezetett naplója hosszú lappangás után előkerült, s ezt Horn Ildikó tette közzé gondos jegyzeteléssel, jó mutatókkal és R. Várkonyi Ágnes utószavával a Magyar Hírmondó sorozatban (Rákóczi 1990). Mint mindketten megállapították, inkább itinerárium ez a könyv: a naponta megtett utak állomásainak följegyzése. Ennek következtében félezernél több különböző helység-név kétezernyi előfordulással található benne, néhány kivételtől eltekintve mindig helyhatározó raggal ellátva. Az egész munka tömörségének jellemzésére álljon itt négy egymást követő – minden bizonnyal mozgalmas nap – följegyzése: 1657. október 27.: „Kővár mellől elmenvén ebédet öttem Kis-Bunon, háltam Dobravicán.” 28.: „Mentem ebédre Désre, vacsorára penig Szent Ivánra.” 29.: „Hó esett. Éreztem ebédre Kama-

rásra, Szent-Gotthard mellől elmenvén. Hálni pedig mentm Mezőszent Péterre.” 30.: „Ültem szánkára reggel, kocsisom volt Erdélyi Mihály, és ebédre mentem Záhonyra, azután Tóhátra, s onnan éjszakára Hadrévre.” (321).

2. Természetesen a közsavak végén álló határozóragok vizsgálata sem lenne hiábavaló, s néhány adat is mutatja, hogy még előfordultak a maitól eltérő alakban vagy funkcióban használatosak. Nem ritka például a *hová* kérdésre a *-ban/-ben* ragos alak: „Ment vadászni...az ternyei strásban” (37), „Küldöttem fel az várban...” (39), „Jöttek előmben...” (65), „Lengyel király követe érkezett az Fejedelem ő nagysága udvarában...”(74), „Jöttek lengyelek az faluban...” (76), „Mentem estve felé az Lapta-házban.” (111), „...mentünk...az Tót Tamás lakodalmában...” (205) stb. Az ellenkezőjére csak két adatot találtam az egész Naplóban: „...az faluba levő templomban...” (74), „Rendeltettem quartirt...kistapolcsányi jószágomba.” (105). A bizonytalan használatú kül- és belviszonyragra már több példa akadt: „Indultam vadászni a salgói erdőkre.” (169), „...mentem az volyai erdőkre...vadászni...mentem az dobai erdőkre vadászni...” (170); „Mentem vadászni az kapi hegyekre...az peklényi hegyekre...” (168), „...az hermányi hegyekre menvén...” (165), „Mentem vadászni az erdővágási [? – a közétevéő jele] hegyekben.” (255) stb. Az alábbi mondatban talán még a *-t* locativusi használata is elképzelhető, de magam inkább tárgyragot látok benne: „Vadásztam az bosai hegyet...” (254).

Némiképp magyarázható a különböző ragok használata a következő mondatokban: „Mentem ki a lechnicei patakba pisztrángászni” (47), „...mentem halásztatni...a Latorca vizére.” (68), „...mentem halásztatni az luci Morotvára...(203), ”...halásztatam...az zborói vízben...(264), „Mentem halásztatni az Atyámfiaival [feleségével] az hanusfalusi patakba.”(308). A folyó- és településnév között kül- és belviszonyrag használatával tesz különbséget (legalábbis ebben az esetben): „...érkeztem 2 óra tájban Tarcára. Találtam ott Homonnai uramat, ott háltunk...Mentem firedni Tarcába...”(237). Kétségtelenül tévedés eredménye a vonzat elcserélése: „Voltam ebédén érsek úrhoz...” és „Mentem ebédre palatinus uramnál, ő nagyságánál [? – a közétevéő jele]” (143), s talán a következő mondatban is: „...mentem...az Szent Jakab clastromához való templomba”. Érdekes az alábbi két mondat helyhatározója is: „...öttünk...vacsorát az hársfa alatt” (160), s a néhány évvel későbbi: „Vacsorát öttünk az hársfán” (308).

Átvezet már bennünket a tulajdonnevek ragozási problémáihoz a „Zöld-ház” toldalékolása. Ez a Zöld-ház oly nevezetes épülete volt Pozsonynak, hogy Rákóczi László rövid pozsonyi tartózkodási idői alatt 44-szer említi (Ortway 1905, 645–6) szerint ez „Zöldszoba (Gruenstube) nevű ház” volt. „Az 1550. évi városi számadókönyvek szerint e ház kívülről-belülről egészen be volt festve zöldszínű képekkel. Bensejében 2 tágas terem volt, melyekben I. Ferdinánd alatt országgyűléseket, tanácskozásokat, vitatkozásokat, tartományi gyűléseket, későbbben mindenféle ünnepeket, színelőadásokat, lakodalmakat, vendégfogadásokat tartottak.” Rákóczi László följegyzéseiben

	hol				honnán			hová						
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ről -ről	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Apátfalva		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Aranyosmedgyes				-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ardányháza		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Atya	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baktó	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Balazsér	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Balázsfalva		-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-
Bán	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Bánffyhunyard			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Banók	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Barátlehota		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Barca	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Barkaszzó		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Barod	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Bártfa	-	-	31	-	6	-	-	1	-	14	-	-	-	1
Bátor	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Beckó	-	1	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Bécs	-	5	-	-	8	-	-	-	10	-	-	-	-	-
Becskeháza		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Beje	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Berencs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Berend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

	hol				honnán			hová						
	-it -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ről -ről	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Beszked	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Beszterce		-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-
Bicse	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Biszkup	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Bisztrica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Bódi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bodonlaka		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Borsi	-	-	-	-	1	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Bozinka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Böki	-	3	-	-	3	-	-	-	11	-	-	-	-	-
Böszörmény		-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Branyicka		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Breznyice		-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-
Bruck	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Buda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Budamér	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Bujánháza		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Busóc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Cabaj	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Cigányi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Csejte	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Cseklesz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

	hol				honnan			hová						
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ról -ról	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Dukla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Dunavic	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-
Ebenfurt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ecsed	-	-	-	-	-	3	-	-	10	-	-	-	-	-
Eger	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Elefánt	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	6	-	-	-
Élesd	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Enyed	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Enyicke	-	-	3	-	-	1	-	-	-	-	5	-	-	-
Eperjes	-	8	-	-	-	19	-	-	49	-	-	-	-	-
Érsekújvár		-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-
Fábiánháza		-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Farkashida		-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Fehértó	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Fejérvár	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	3	-	1	-
Feketetó	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Felsőromóc		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Felvinc	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Fismény	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Fogaras	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Folyvárk	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Frics	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-

	hol			honnan			hová							
	-t -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ról -ról	-tól -tól	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Ibrány	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Igló	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Jablonca	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jakabfalva		-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Jánosfalva		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jánosi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Jaraszló	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Jászó	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Jedlinka	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Jenő	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jesztréb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Jolsva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kálmánd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kálló	-	-	-	-	3	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Kállósemjén		-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Kamarás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kamenka		-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-
Kapi	-	1	-	-	3	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Kapos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Karkó	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Károly	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Kassa	-	-	3	-	-	9	-	-	-	-	19	-	1	-

	hol			honnán			hová							
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ből -ből	-ról -ről	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Kocsárd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kobelanka		-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Kolcs	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kolecsna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kolozsvár		-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Komoróc		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Korpona	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Koss	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kosztolány		-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Kömörő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Köpcsény		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Körtvélyes		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Krajna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Krajova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Krakkó	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Kraszna	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Krasznahorka			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Kriván	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Kucsin	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Kunhegyes		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Kurima	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	7	-	-	-
Kurimka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-

	hol				honnan			hová						
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ből	-ról -ről	-tól -tól	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Lápispatakon			-	-	2	-	-	4	-	-	-	-	5	-
Lapos	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lédec	-	-	21	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Lednice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Legnava	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Lelóc	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Lemes	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Lénártfalva		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelfalva		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Léva	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-
Liptó	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Liszka	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Liszkova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Lóna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Lőcse	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-
Lők	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Lövő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Lubenyik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Lubló	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	7	-	-	-
Lubotin	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Luc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Lucsivna	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-

	hol				honnan			hová						
	-t -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ből	-ról -ről	-től -től	-é -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Lucska	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Mád	-	-	2	-	-	6	-	-	-	-	7	-	-	-
Mada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Magyarbél		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Magyaregregy			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Makovica		-	-	1	-	-	4	-	-	-	-	5	-	-
Maldur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Máramaros		-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Márkusfalva		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Marót	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Maszaster		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Megyaszó		-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-
Melyova	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Meszes	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mezőszentpéter			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Mihály	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Miklósvágás		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Mínyóc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Miriszló	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Mirossó	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Miroszlava		-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-

	hol				honnan			hová						
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ből	-ről -ről	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Misle	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Mocsolya		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Monok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Monostor		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Munkács	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	6	-	-	-
Murány	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Nádas	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nádasd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Nagyar	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagybozsva		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagydobrony			-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagyhalász		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Nagykapus		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Nagylehota		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagy Mihály		-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-
Nagyszeretva			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Nágyszombat			-	1	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-
Nagyszőlős		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Nagyvitéz		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Namény	-	-	-	-	2	-	-	-	7	-	-	-	-	-
Napkor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Nedozér	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-

	hol				honnán			hová						
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ből	-ról -ről	-ról -ről	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Nelipina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Nemessány		-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	5	-	-
Németfalva		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Németújhely		-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Novitarg	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Nyárs	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nyíregyháza		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Nyitra	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	4	-	-	-
Ófalu	-	3	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Ófejtő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Olaszi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Olcsvapáti		-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Ónod	-	2	-	-	8	-	-	-	15	-	-	-	-	-
Orsóc	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Orth	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Osgyán	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Oszikó	-	-	7	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-	-
Oszlány	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pak	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Palóc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Pallova	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Palocsa	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	1

	hol			honnan			hová							
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ról -ról	-ról -ról	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Páncélcseh		-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Papfalva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Pata	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Patak	-	-	1	-	-	13	-	-	-	-	15	-	-	-
Pécsújfalu		-	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Peklin	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Pelsőc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Penyige	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Perba	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Petneháza		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Plavnica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Pocsaj	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Podolin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Podolinec		-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Polgár	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Polyakóc	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Polyánka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Porcsalma		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Potocska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Pozsony	-	5	-	-	11	-	-	-	15	-	-	-	-	-
Predmér	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Praemisle		-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	4	-	-

	hol			honnan			hová							
	-t -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ből	-ról -ról	-tól -tól	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Preworska		-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-
Próna	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Radács	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Radnót	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Radymno		-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Rakamaz		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Rákos	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Raszlavica		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Ratvaj	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Revnavica		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Régen	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Regmec	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Ressova	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ribény	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Richvald	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Rimaszombat			-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-	-
Roff	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Rohonc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Rovna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Rozgony	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Rozsomberek			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Ruzsbach		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-

	hol			honnan			hová							
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ből	-ről -ről	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Suk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Surány	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Süly	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Svabóc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Svidnik	-	-	3	-	-	4	-	-	-	-	5	-	-	-
Szalánc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Szalka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Szalók	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Szamos(telek)			-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Szántó	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1
Szatmár	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Szeben	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1
Szederkerte		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Székely	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Szenc	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Szendrő	-	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Szentbenedek			-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-
Szentimre		-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Szentivány		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Szentmárton		-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Szentmihály		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	1
Szentmiklós		1	-	1	1	-	14	-	-	-	-	16	-	-

	hol				honnan			hová						
	-t -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ról -ról	-ról -ról	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Szentpéter		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1
Szepes	-	1	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Szepesvára		-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Szepsi	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Szeréd	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Szerednye		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Szerencs	-	-	4	-	-	72	-	-	-	-	78	-	-	1
Szilágynémeti			-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szilvás	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szilvásújfalú		-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szkcó	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Szolcsán	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-
Szolyva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Sztankova		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Sztrabicsó		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Sztrocsin	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Sztropkó	-	-	1	-	-	9	-	-	-	-	18	-	-	-
Szucsány	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Takta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Talp	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Tállya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Tapolcsány		-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-

	hol			honnan				hová						
	-t -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ról -ról	-től -től	-é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Tarca	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-
Tarcal	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Tarkő	-	3	-	-	4	-	-	-	15	-	-	-	-	-
Tarpa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Tasnád	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-	-
Tehány	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Telegd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Telekháza		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Telgárt	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Tepla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Teplice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ternye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Tiszaszalka		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tivadar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Tóhát	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Tokaj	-	-	-	-	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Topa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Torda	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Tótróna		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-
Tótraszlovica			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-
Tótújhely		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Töltszék	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-

	hol			honnan			hová							
	-tt -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ből -ből	-ről -ről	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Tövis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Trencsén	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Turány	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Turna	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tvarostya		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Tylawa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Tyukod	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ugróc	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Uják	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Újfalu	-	7	1	1	2	-	-	-	11	-	1	-	-	1
Újfehértó		-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Újhely	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Újlak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Újvár	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ungvár	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-
Ura	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vaja	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Vajdácaska		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Vámosgejőc		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Várad	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Váralja	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Varannó	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-

	hol			honnan			hová							
	-t -t	-ban -ben	-n	-nál -nél	-ból -ból	-ról -ról	-től -től	-á -é	-ba -be	-ban -ben	-ra -re	-nak -nek	-hoz -hez	-ig
Zglobina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Zilah	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Zombor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Zsadány	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1

5. A raggal ellátott helységnevek mellett előfordultak minden végződés nélküli nevek is. Ezek száma összesen 43 volt (nincsenek közöttük a névutósak), jóllehet ezeknek is szinte mindegyike után oda lehet érteni névkiegészítőjének a ragját. Például: „...mentem Hernád mellé Kosztolány nevű falunak átellemben [!] Kisfalu nevű faluba” (243); „...késért bennünket...Biecz városáig...érkeztünk Jaszlo nevű mezővárosba...vacsorára érkeztünk Strsiso nevű mezővárosba... mentünk által Czucz városán...érkeztünk ebédre...Rzeszow városába...” (270). Oka az ilyen helységnevhazsnálatnak elsősorban a név idegensége, ismeretlensége lehetett, de akad közöttük néhány saját faluja, jól ismert hely is.

6. A határozóragok közül legföltűnőbb a lovativusi *-t/tt* megléte, néhány helységnevé után igen gyakori használata: *Sárost* esetében 36! (amivel szemben csak egyetlen *-n* ragos alak fordul elő), a *hol* kérdésre felelő *Sebest* mellett nincs is más raggal ellátott locativus. Összesen 69 *-t/tt* ragos nevet találunk, de viszonylag nagy számuk ellenére ebben az időben már Északkelet-Magyarországon is erősen fonetikai kötöttségű, ugyanis ezek közül 61 esetben *-s-re* végződő helységnevé után található: Eperjes 6, Héthárs 1, Keresztes 1, Lapos 1, Miklósvágás 1, Nagyszöllős 1, Sáros 36, Sebes 5, Somos 8, Szentmiklós 1 előfordulással, s más *hol* kérdésre felelő raggal csak 14 esetben fordulnak elő ugyanezek a helységnevek. Jellemző még a *-t/tt* locativusrag használata az *-ny* (Kistapolcsány 1), *-l/ly* (Tarcál 1, Szentmihály 1), *-c* (Servic 1), *-r* (Győr 1, Újvár 1, Ungvár 1) és *-z* (Vitéz 1) hangra végződők után, összesen nyolc esetben, s velük szemben csak három egyéb rag áll *hol* kérdésre felvé. Az arány tehát a *-t/tt*: egyéb locativusi ragok között az *-s*, *-ny*, *-l/ly*, *c*, *-r* végű helységnevek esetében 69 : 17, vagyis négyszer gyakoribb a *-t/tt* locativusi rag a többinél.

Igen hasonló képet mutat az *-á/é* lativusrag is, amely ugyan többször, összesen 108-szor fordult elő, de sokkal keveseb név mögött, s ezek mindegyike *-s* végződésű: Eperjes 19, Sáros 81, Sebes 8. Velük szemben ugyanezen három helységnevé után 246 egyéb *hová* kérdésre felelő rag áll. Tehát az *-á/é* felét sem éri el az ugyanilyen funk-

ciójú határozóragoknak, és sokkal jobban kötődik a név végződéséhez. E két tény együttesen azt mutatja, hogy elavulása lényegesen előbbre tart még nyelvjárási szinten is, mint a *-t/tt* locativusragé.

8. Nehezebb a bel- és külviszonyra utaló ragok arányainak, használati kötöttségeinek meghatározása. *Hol* kérdésre a *-ban/ben* ragú adatok száma 63, az *-n* ragoké pedig 210, vagyis több mint háromszorosa az előbbinek. A név végződése vonatkozásában jöllehet vannak egyezések, nem egészen ugyanazok a szabályok érvényesültek, mint manapság általánosan. B. Lőrinczy 1962 szerint a *-j*, *-m*, *-n*, *-ny*, *-i* (gyakran az *-l*, *-ly*, *-r*) végű, továbbá a *-falu* és *-szombat* utótagú magyar helységnevekhez belviszonyra utaló ragok járulnak. Rákóczi László naplójában ezek közül csak az *-i* végződés ragozása a kivétel nélküli, bár *-falun* is csak egyszer fordul elő Újfalu esetében, de elég gyakori a *-d* (3), *-e* (4) és *-ó/ő* (6) végű nevekhez járuló *-ban/ben* rag. Ugyanakkor található *-j*, *-n*, *-ny* végzések után is *-n* rag, ha nem is nagy számban (4). Nagyobb figyelmet érdemel a lengyelországi helynevek végén az *-n* rag: *Jaraszlón*, *Ressován*, *Radymonn*, továbbá az *Egerén* kétszeri előfordulása.

A *honnán* kérdésre felelő helyhatározóragok használatakor csak Kistapolcsány esetében találtam ellentmondást a *hol* kérdésre felelő raghasználatához viszonyítva: az egy *-ban* és egy *-t* raggal szemben a *hová* kérdésre válaszolandó 6 *ból* és 22 *ról* fordult elő. Másutt ha a *hol* kérdésre belviszonyragot használt szerző, *honnán* kérdésre is kivétel nélkül csak azt írt. Mindezek után a *-ból/ből* és a *-ról/ről* ragok aránya 89 : 418, s a névvégzések tekintetében ugyanazokat állapíthatjuk meg itt is, mint a *hol* kérdésre felelőknél.

Legváltozatosabbak a *hová* kérdésre felelő helyhatározóragok. Mind bel- mind külviszonyra utaló előfordul az alábbi helységnevek mellett: Fricska (*-ba* : *-ra* = 1 : 1 – a továbbiakban csak a számokat adom meg), Bártfa (1:14) Döge (1 : 1), Kistapolcsány (5 : 18), Nemessány (1 : 5), Sebes (3 : 18), Seibesdorf (1 : 4), Szucsány (1 : 1), Újfalu (11 : 1). A legutolsó kivételével mindenütt a külviszonyú *-ra/re* a gyakoribb, s az összesítés is azt mutatja, hogy míg a *-ba/be* rag összes előfordulási száma csak 224, a *-ra/re* ragoké 906. A névvégzések vizsgálata megerősíti a fentebb elmondottakat, csak egyetlen *-u* végződésű helységnévvel kell kiegészíteni (Gyalu), amely szintén belviszonyragot kapott.

9. Az egyéb ragok közül a *hol* kérdésre felelő *-nál/nél* (14) valóban adessivusi: „közelében, mellett” jelentésű: „...vettem két pusztai telket... Újfejtérnél, Bódiban” (254). *Honnán* kérdésre csak kétszer találok *-tól* raggal: „Ettem ebédet Folyvárkon, innen megindulván Lublótól, küldtem fel az várba az sztarosztához...” (278), *hová* kérdésre pedig a *-nak/nek* rag szintén kétszer fordult elő: „...Semsey István uramat bocsádtam az Tót-Raszlovicának és Bánóknak” (183), a *-hoz/-hez* ötször, az *-ig* pedig 21 esetben: „Gyütt előmben az Fejedélemtől Horvát István uram Enyedig... Sáfár István uram...Tövisig” (250-1).

Mindösszesen tehát 1954 ragos helységnév fordult elő Rákóczi László naplójában, amelyek jelentős része a maitól eltérő használatot mutat, nagy többségük azonban már megegyezik mai köznyelvi raghasználatunkkal. További elemzésekre azért nem térek ki, mert az adattár lehetőséget ad bárkinek más szempontból is vizsgálat tárgyává tenni a XVII. századi raghasználatot a hivatkozott forrás alapján.

10. Szólnom kell azonban a névutókról is néhány szót, hiszen közöttük is találni néhány esetben eltérést a mai használati szokástól. Nem tartozik ezekhez a között (11), közt (1), alatt (1), felett (1); mellől (7), alól (1); alá (3), mivel egyiknek az alakja vagy funkciója sem tér el a maitól. Nem ez a helyzet a felől (14) és a felé (114) esetében! Már előfordulási számuk is meglepően nagy, jelentéseik pedig nagyon sokszor a *-ból/ből* vagy *-ról/ről*, illetve a *-ba/be* vagy *-ra/re* ragokkal esnek egybe: „Hoztak leveleket *Sáros felől* [nyilván „Sárosról”] (136), „Vad fákat hoztanak *Szolcsán felől*...Érkezett *Sáros felől* konyhamesterem” (344); „...onnan ismét visszatért *Pozsony felé*...”(166) stb. Többségükben azonban ezek is irányt jelölő névutóként állnak a helységnevek mellett, de jónéhány olyan esetet találtam, amikor határozottan nem lehetett eldönteni a névutó funkcióját: „...halasztatta hozzám betérését *Dunavicz felől* való visszajövetelére...” (151).

11. Természetesen sok hasonló munkának kellene még készülnie a XVII. század raghasználatáról, hogy egyértelműen megállapíthassuk: ezek csupán nyelvjárási szintű jelenségek, vagy általánosan, az egész korabeli magyar nyelvben előforduló sajátságok. További vizsgálatok megindításához azonban talán ennyi is elég most.

IRODALOM

- Korompay Klára 1991, A névszóragozás. In: Benkő Loránd főszt., *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I.* 284–318.
- B. Lőrinczy Éva 1962, A határozó. In: Tompa József szerk., *A mai magyar nyelv rendszere. II.* 162–259. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ortvay Tivadar 1905, *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben.* Pozsony (Reprint: Budapest, Püski–Regio Kiadó, 1991.) 645–6.
- Rákóczi 1990 = *Rákóczi László naplója.* Budapest, Magvető, 1990.

Summary

MIHÁLY HAJDÚ

In the last year published book of the Historical Grammar of the Hungarian Language. I. (Chief editor Lorand Benkő) particularly describes the history of the adverbial suffixes up to the 16th century. In my essay I give some data to the studies of the 17th century.

Count László Rákóczi (1633–1664) made a very detailed itinerary about the most eventful years of his life (1653–1658). In this he listed all the settlements he passed through, rested or staid for a shorter or longer time. Most of the names of the places have different adverbial suffixes for the same functions, e.g. *-t/u*, *-ban/ben*, *-n*, *-nál/nél* for the locative; *-ból/ből*, *-ról/ről*, *-lől/ől* for the ablative; *-á/é*, *-ba/be*, *-ban/ben*, *-ra/re*, *-nak/nek*, *-hoz/hez/höz* and *-ig* for the lative. The subject of my examination is to decide which are the most frequent variations of suffixes and if they any rules of usage.

I came to the statement of interesting archaism of the usage of locative *-t/u* (especially after the place names ending with an *-s*). Only a few can be find among these ending with *-l*, *-ny*, *-r*, *-z*, in other cases we always find suffixes *-n*, *-ban/ben* etc. Having the lative suffixes *-á/é* point out an old and conservative fashion. Before lative suffixes *-á/é* all place names end with an *-s*. The answer given to the question *from where?* gets the inessive suffix *-ból/ből* or the adessive suffix *-ról/ről*, in the ratio 68 : 418.

We can get to the statement that in the diary of count László Rákóczi, speaker of the dialect of the north-eastern Hungary, is the most archaical in using locative and lative suffixes. Among 1954 suffected settlement names only 177 can be taken as archaical or dialectical forms. Further examinations have to decide whether they really can be effected by dialect or they are archaic forms in the itinerary.